

Texte alese hazardat, interpretări personale, subtilități subversive

Orice formațiune social-umană riscă, în anumite condiții geo-socio-politice, să se metamorfozeze într-un sistem totalitar, precum s-a întâmplat cu inexistenta, astăzi, Uniune Sovietică, imperiu constituit în temeiul unei utopii care promova atât pacea, egalitatea, bunăstarea și fericirea propriilor cetățeni, cât și a „întregii omeniri”. Totalitarismul generează netăgăduit acțiuni de rezistență împotriva sistemului, ea având diverse aspecte: de la manifestări cu caracter armat, până la disidență sau, precum sună formularea tipic românească „rezistență prin cultură”. Acest aspect – rezistența în fața sistemului totalitarist comunist – este analizat în cele 244 de pagini ale volumului **„Poezia rezistenței în perioada ocupației sovietice a Basarabiei”**, semnat de Claudia Matei și publicat la Editura Muzeului Național al Literaturii Române din București în 2013.

Lucrarea face parte din proiectul „Valorificarea identităților culturale în procesele globale” pe filiera „Programe doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării”, activitate cofinanțată de Academia Română și de Fondul Social European. Volumul e structurat pe patru capitole, cu introducere, încheiere, bibliografie și addendă, precum îi stă bine unei lucrări de cercetare științifică, autorul punând-și scopul să analizeze româneasca „rezistență prin cultură” doar prin prisma strict delimitată a poeziei, de unde și prezența expresiilor în titlurile tuturor celor patru capitole: 1. „Rezistența literară...”, 2. „...Rezistența prin literatură...”, 3. „Poezia rezistenței...”, 4. „Disidență și rezistență în poezia anilor 1970-1991...”

Ca în orice studiu de cercetare științifică, autorul face în primul capitol o incursiune în trecutul literar românesc al secolului XX, în special al poeziei scrise în Basarabia, „descoperind” aici trei „manifestări diferite ale rezistenței poetice: lirica evazionistă, poezia subversivă și cea disidentă” (p. 21). Deși autorul face referire la criticul literar Ion Simuț, atunci când folosește expresia „lirica evazionistă”, se pare că termenul respectiv este o noțiune cam ambiguă. Pornind de la „evaziunea” explicată în DEX prin „sustragerea de la obligațiile fiscale”, cineva a calificat „evaziunea literară” ca o „formă de eschivare de la percepțiile ideologice și modalitățile de abordare a realității impuse de regimul totalitar” (p. 22). Raportată la lirică, „evaziunea” însă e mai degrabă o struțocămilă lexicală, deoarece cu același succes termenul ar putea semnifica și eschivarea de la rezistență în fața regimului totalitar, derogarea de la lupta fățișă împotriva regimului comunist și abordând, indirect, o loialitate cu puterea. Volumul în cauză ar fi câștigat mult, justificându-și conceptul de „cercetare științifică”, dacă autorul ar fi venit cu un termen propriu și adecvat fenomenului cercetat. Anterior, în „Introducere”, autorul dibuie o asemenea expresie, atunci când pomenește de „V. Teleucă, L. Lari, M. Benea, L. Tuchilatu ș. a.” ca autori de poeme „evazioniste” (p. 16), dar nu îndrăznește să insiste asupra noțiunii de „lirică incifrată”, adică de luptă sau rezistență incifrată în fața regimului. Or, a lupta fățiș cu cerberii ideologici ai sistemului echivala cu o sinucidere directă sau cu o ratare de creație, autorul riscând să creeze doar pentru „sertar”. A lucra „pentru sertar” atât în imperiul sovietic care crea impresia că va exista o veșnicie, cât și în România unde socialismul părea la fel de etern echivala cu a lupta cu morile de vânt. Și în România, și în URSS, puțini au fost dintre cei care au ales de bună voie condiția de existență a lui Don Quijote, iar în Basarabia autori care au scris doar pentru sertar nici nu există.

După analiza sumară a „rezistenței literare în secolul XX” din România, autorul trece și prin „literatura rezistenței” din Rusia, unde majoritatea numelor de scriitori este ortografiată incorect (Pasternac - în loc de Pasternak, Hodasevich - în loc de Hodasevici, Bulgacov - în loc de Bulgakov, Pilineak - în loc de Pilneak etc.). Apoi vin la rând autori din Italia, Spania, Franța,

Grecia, Cehia, Polonia, Lituania, Letonia, Albania, Cuba, revenind și acasă, în Basarabia, unde menționează „*aspecte ale rezistenței literare românești*” (p. 66).

Capitolul doi include note despre „ocupația sovietică a Basarabiei și rezistența prin literatură în perioada proletcultismului: iunie 1940 – iulie 1941, august 1944 – iulie 1956”, pagini care reflectă date și informații cunoscute din lucrările diverșilor cercetători din domeniu, atât din Republica Moldova, cât și din România, cele mai dese referiri făcându-se la lucrarea „O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia” a lui M. Cimpoi. În referințele bibliografice de istorie e citat copios doar V. Matei, (făcându-se abstracție de lucrările istoricilor basarabeni A. Moșanu, A. Petrencu, I. Varta, Gh. Negru, O. Țăcu, A. Moraru, I. Buga ș. a.). El este, în genere, pomenit în cele 244 de pagini de circa 60 de ori, fiind prezentat nu doar ca istoric și poet, ci și în calitate de fervent traducător de poezie, în special din limbile letonă, lituaniană și rusă. Cititorul mai află că V. Matei este nu doar „*un campion al Rezistenței basarabene*” ci și un mare „*tribun*” aflat în slujba națiunii. Și nu doar autorul volumului face în modul cel mai zelos apologetica acestuia, dar și criticul literar Alex Ștefănescu, dânsul fără să se documenteze, menționând într-un articol de-al său, că „*încă de la vârsta de 17 ani V. Matei (...) se numără printre scriitorii care s-au opus cu hotărâre și curaj măsurilor represive*” (p. 200). Iar autorul volumului în cauză mai adaugă niște precizări la biografia „tribunului”, precum că „*după ce scrie poemul „Amin, istorie” din 1980 până în 1985, tânărul poet (născut în 1959) n-a mai publicat în URSS nici un rând, în mai 1983 a fost exclus din doctorantură, dus în subsolurile de la Lubianka, temutul sediu al KGB-ului de la Moscova pentru ca până în mai 1987 să stea izolat în fosta mănăstire Noul Ierusalim de lângă orașelul Istra*” (p. 201), o localitate din apropierea Moscovei.

Nu este în nici un fel condamnabilă grija față de soț, dar când se face exces de zel, toate astea sunt doar în defavoarea lucrării. La fel, nu neagă nimeni faptul că ar fi fost „dus în subsolurile Lubiankăi” (asta o poate confirma sau infirma doar domnul A.C., unii știu cine-i), dar e curios faptul că tâmpiții de kaghebiști în loc să-i facă vânt în „livada înfloritoare a țării”, să predea acolo istoria URSS în vreo școală din satele basarabene, conform licenței obținute la Universitatea „M. V. Lomonosov” din Moscova, ei l-au „izolat” într-o cameră de cămin, oferindu-i și funcția de colaborator științific la Muzeul de istorie și etnografie din Istra, cu sediul, într-adevăr, în fosta mănăstire Noul Ierusalim. După care, anumite persoane din Chișinău (și nu numai) să facă demersuri, pentru ca „izolatul” să devină (în februarie 1988) membru al Uniunii Scriitorilor și, în acest temei, să ajungă (...încă din 1987?) reprezentantul literaților basarabeni în conducerea Uniunii Scriitorilor din URSS, să obțină apoi (1989) în această funcție chiar și locuință cu două odăi în centrul Moscovei.

În volumul semnat de Claudia Matei, creației „antisovietice” a lui V. Matei îi sunt dedicate tocmai... șapte pagini, în timp ce altor poeți, cu merite incontestabile în rezistența antisovietică, doar... două-trei-patru pagini (P. Cărare – 4 pagini, Gr. Vieru – 3,5 pagini, V. Teleucă – 1,5 pagini, Gh. Vodă – 0,5 pagini, L. Damian – 2 pagini, I. Vatamanu – 1,5 pagini, N. Esinencu – 1,5 pagini, M. I. Ciubotaru – 1 pagină, iar D. Matcovschi în cele 4 pagini pare mai degrabă un trubadur al regimului, decât oponent).

În afară de informația despre „poezia rezistenței antisovietice” din Basarabia, un cititor neavizat află și alte lucruri curioase cu privire la literatura, în special poezia, conformistă sau, cel puțin, incifrată. Printre poeții din această categorie se numără toți reprezentanții generației „ochiului al treilea” – N. Dabija („*nu e o poezie disidentă în sensul propriu al acestui cuvânt...*”, p.177), V. Romanciuc („*în cel de-al treilea volum „Din tată-n fiu”(...) autorul este tributar preceptelor ideologice ale regimului, incluzând și poeme conforme cerințelor cerberilor regimului...*”, p.181), L. Lari („*Piața Diolei (...) e echivalentul etic și artistic al unui tărâm inexistent...*”, p.183), I. Hadârcă (este pomenit doar cu câteva strofe din poezia „Libertatea” la p.214), Iu. Filip („*volumele includ și câteva texte de compromis cu cenzura...*”, p.188), M.

Benea („*placheta de debut (...) nu se desprinde de moda festivista de abordare a temei...*”, p.188), E. Tarlapan, V. Grosu, E. Cioclea și alții.

Și mai defăimătoare sunt afirmațiile despre poezii mai tineri, din generația „tribunului”, printre ei excelând Em. Galaicu-Păun, care „*debutează (...) în zodia proletcultismului, reanimat în „literatura sovietică moldovenească (...), considerându-se un stegar al comunismului...*” (pag.194), L. Bălțeanu („*cu tribut plătit ideologiei comuniste și beneficiind de prefața lui Aureliu Busuioc (...), om de încredere al autorităților comuniste...*”, p.194), A. Suceveanu („*debutează cu volumul „Mă cheamă cuvintele”, plasându-și din start poezia sub zodia compromisului și a dogmei totalitare (...), exclamațiile și superlativale se țin lanț când e vorba de Lenin (...), glorifică sanctuarul comunismului – Mauzoleul lui Lenin (...), devenind un campion al conjuncturismului politic și al aservirii ideologice...*”, pp. 190-191), N. Popa („*acceptând (...) compromisul și inserând în Timpul probabil (1983) mai multe poeme la temele solicitate de autorități (...), fiind, până în prezent, în căutarea „locului pierdut”...*”, p.193), T. Chiriac, V. Cernei și L. Bordeianu fiind la fel niște exponenți ai liricii „evazioniste”...

Tendențiozitatea în raport cu toți acești poeți de valoare din Republica Moldova, excesul de zel în lustruirea imaginii de poet, istoric, traducător și, mai ales, de „campion al Rezistenței basarabene” în raport cu „tribunul” V. Matei creează impresia că, mai luând în considerare și caracterul narcisiac al acestuia, mai multe pagini din volum nu sunt scrise de semnatarul volumului, ci de soțul ei. Nu mai miră pe nimeni asemenea fenomene, s-au scris și se vor mai scrie destule studii similare, precum e cel semnat de doctorul în filologie Claudia Matei. E de remarcat, însă, că idei noi, inedite și autentice lansate de autor (autoare) în volumul cu pricina sunt de negăsit, dar în știința contemporană se admite și așa ceva, căci întreaga lucrare consună cu spusa matematicianului român Florentin Smarandache, cel care ironiza undeva că „atunci când cineva fură o idee de la o singură persoană, acțiunea se numește plagiat, iar când acesta fură de la mai multe persoane, asta e deja cercetare științifică”.

Deși volumul pledează, la suprafață, pentru valorile naționale românești, pentru unitatea națională a neamului românesc, nu se știe ce are în vedere autorul (autoarea) atunci când în primul capitol scrie literalmente următoarele: „*Valoarea de exemplu moral a rezistenței față de regimul totalitar comunist e relevantă pentru statele europene desprinse din lagărul socialist și din fostul imperiu sovietic, aflate, în această perioadă de tranziție, într-un chinuitor proces de căutare a identității sau de creare a noilor identități* (s.n.)” (p.24). În graba lecturii un cititor mai distrat ar trece peste expresia dată, dar surprinde finalul volumului, în ultima propoziție repetându-se aceeași idee auctorială: „*Evidențierea valorii de exemplu moral a rezistenței față de regimul totalitar comunist, relevantă pentru statele europene desprinse din fostul imperiu sovietic și din lagărul socialist, aflate, în această excesiv de lungă perioadă de tranziție, într-un chinuitor proces de căutare a identității sau de creare a noilor identități* (s.n.), va contribui la schimbarea modalităților de receptare a literaturii...” (p.216).

Ce să înțeleagă oare cititorul prin această sintagmă *de creare a noilor identități* și la care *nouă identitate* națională se referă autorul (sau autoarea)? Nu cumva e cea pentru care se luptă de atâția ani mercenarii plătiți de Moscova? Să fie oare vorba de crearea noii națiuni moldovenești? Subtilă diversiune. Mai ales că și fostul „unionist” Iu. Roșca predă acum la propria sa Universitate Populară (nostalgie după fostele „Народные университеты” existente în URSS și concepute de structurile ideologice ale partidului comunist) cursuri de „liderism avansat”, modelând „patrioți moldoveni”, una dintre teme intitulându-se fără echivoc și fără nici un fel de perdea: „*Cum să construim o nouă națiune? Cine suntem? De la trecutul românesc și sovietic la viitorul moldovenesc al Republicii Moldova*”. Halal de noi, de cele două academii, din București și Chișinău, de ”îndrumătorii” științifici și de proaspetele „cadre” întru știință. Halal!

Stan Escu-Cimbirschi